

ASYA ARAŞTIRMALARI

Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi

The Journal of Asian Studies
International Social Science Journal
Cilt / Volume: 2 | Sayı / Issue: 2 | Bahar / Spring 2018

www.asyam.ahbv.edu.tr

ASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF ASIAN STUDIES

Cilt / Volume : 2
Sayı / Issue : 2
Bahar / Spring 2018

ISSN: 2602-2966

Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Hakemli Süreli Yayıncıdır
Bahar ve Güz olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.
The Journal of Asian Studies International Social Science, Peer-review Published
Spring and Autumn to be published two times a year.

KURULUŞ - ESTABLISHMENT
2017

ASYA ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ
Cilt: 2 Sayı: 2 BAHAR/2018 ISSN: 2602-2966

**Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmaları Uygulama
ve Araştırma Merkezi Adına Sahibi**

Prof. Dr. İbrahim USLAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörü(Tedviren)

Kurucu

Prof. Dr. Varis ÇAKAN

Editörler

Prof. Dr. Varis ÇAKAN
Prof. Dr. Fatma AÇIK
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK
Yrd. Doç. Dr. Aysun DEMİREZ GÜNERİ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Dr. Sinan DEMİRTÜRK

İngilizce Editörü

Dr. Oğuzhan BİLGİN

Sekreteryası

Döndü AKIN

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Abdullah ÇINKARA

Baskı ve Cilt

Gazi Üniversitesi Matbaa İşletmesi ve Ahşap İmalathanesi Müdürlüğü

Yazışma ve Haberleşme Adresi

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Asya Çalışmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi
Gazi üniversitesi Rektörlük Kampüsü

06500 Teknikokullar/ANKARA / Tel:0312-2023787

E-Posta: asyam@ahbv.edu.tr / **Web Sitesi:** asyam.ahbv.edu.tr

E-dergi: asyaarastirmalari.ahbv.edu.tr

Asya Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan makalelerin yayımcının yazılı izni olmadan bir kısmı veya tamamı herhangi bir yolla çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayımlar eser sahiplerine aittir; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

THE JOURNAL OF ASIAN STUDIES
Volume: 2 Issue: 2 SPRING/2018 ISSN: 2602-2966

**On Behalf Of Ankara Hacı Bayram University,
Center Of Asian Studies**
Prof. Dr. İbrahim USLAN
Rector of Ankara Hacı Bayram Veli University

Founder

Prof. Dr. Varis ÇAKAN

Editors

Prof. Dr. Varis ÇAKAN
Prof. Dr. Fatma AÇIK
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK
Yrd. Doç. Dr. Aysun DEMİREZ GÜNERİ

Desk Editor

Dr. Sinan DEMİRTÜRK

English Editor

Dr. Oğuzhan BİLGİN

Secreteria

Döndü AKIN

Cover and Page Design

Abdullah CİNKARA

Printing and Binding

Gazi Üniversitesi Matbaa İşletmesi ve Ahşap İmalathanesi Müdürlüğü

Correspondence and Communication

Ankara Hacı Bayram Veli University Asian Studies Application and Research Center
Gazi University Main Campus

06500 Teknikokullar/Ankara/TURKEY / Tel:+ 90-312-2023787

E-Mail: asyam@ahbv.edu.tr / **Web Site:** asyam.ahbv.edu.tr

E-Journal: asyaarastirmalari.ahbv.edu.tr

Some or all of the articles published in the Journal of Asian Studies can not be reproduced in any way and transmitted electronically without the written permission of the publisher. The ideas, opinions, assumptions in the works belong to the owners of the works; Ankara Hacı Bayram Veli University can not be held responsible.

Yayın Kurulu/Editorial Board

- Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL İstanbul Yeditepe Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV Devlet İdarecilik Akademisi/Azərbaycan
Prof. Dr. Alimcan İNAYET Ege Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Elman NESİROV Devlet İdarecilik Akademisi
Prof. Dr. Fatma AÇIK Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hakan KIRIMLI Bilkent Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hale ŞİVGİN Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hiroaki HUZİE Osaka Üniversitesi Öğretim Üyesi/Japonya
Prof. Dr. İbrahim MARAŞ Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV Semerkant Üniversitesi/Özbekistan
Prof. Dr. Kâzım SARIKAVAK Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. M.Öcal OĞUZ Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK Gazi Üniversitesi /Türkiye
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ Gazi Üniversitesi /Türkiye
Prof. Dr. Patrik K.MEYER Universitas Muhammadiyah Yogyakarta/Endonezya
Prof. Dr. Refik TURAN Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Salim KOCA Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Takashi OSAWA Osaka Üniversitesi/Japonya
Prof. Dr. Timur KOCAOĞLU Michigan State University/ABD
Prof. Dr. Varis ÇAKAN Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Üçler BULDUK Ankara Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Zeynep BAĞLAN ÖZER Gazi Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Giray FİDAN Gazi Üniversitesi/Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Gülcemal JORAYEVA Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi/Kazakistan
Doç. Dr. Mürteza HASANOĞLU Devlet İdarecilik Akademisi/Azərbaycan
Yrd. Doç. Dr. Aysun DEMİREZ GÜNERİ Gazi Üniversitesi/Türkiye
Yrd. Doç. Dr. Dinmukhamed KELESBAYEV Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi/Kazakistan
Dr. Sinan DEMİRTÜRK Gazi Üniversitesi/Türkiye
Dr. Kim HYUN –Sook Kuzeydoğu Asya Tarih Vakfı/Güney Kore
Dr. Behruz BEKBAİYİ Allameh Tabataba'i Üniversitesi Öğretim Üyesi/İran
Dr. İrina KAYAN-POKROVSKAYA/ Ukrayna

Bu Sayının Hakemleri/Referee Of This Issue

- Prof. Dr. Ali İsra GÜNGÖR
Prof. Dr. Fatma AÇIK
Prof. Dr. Hale ŞİVGİN
Prof. Dr. İbrahim MARAŞ
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV
Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ
Prof. Dr. Salim KOCA
Prof. Dr. Timur KOCAOĞLU
Doç. Dr. Alper ALP

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Buhara Yahudileri <i>Bukharian Jews</i> Prof. Dr. Durmuş ARIK	1
Özbek Diasporası <i>The Uzbek Diaspora</i> Prof. Dr. Orhan KAVUNCU	28
Rohingya Müslümanları ve Arakan Soykırımı <i>The Rohingya Muslims and Arakan Genocide</i> Prof. Dr. Varis ÇAKAN	38
Bağımsızlık Yıllarında Özbekistan Cumhuriyeti'nin Toprak ve Tarım Politikası <i>The Land And Agriculture Policy Of The Republic Of Uzbekistan In Years Of Independence</i> Ozodbek KARAMATOV, Guzel SADYKOVA	57
Doğu Türkistan'da Yakup Beg Hâkimiyeti:Dış İlişkiler, Ordu Ve Askeri Yenilikler <i>Yakup Beg Dominancy In Eastern Turkistan: External Relations, Army And Military Innovations</i> Taner ULUS	66
Milliy Qadriyatlar va Istiqlol <i>Milli Değerler ve Bağımsızlık</i> Tursunali KUZİYEV	88
TANITMALAR / REVIEWS	
ÜLKE TANITIMI: Orta Asya'nın İncisi Özbekistan <i>The Pearl Of Central Asia: Uzbekistan</i> Prof. Dr. Fatma AÇIK	95
KİTAP TANITIMI: Merhum Özbekistan Devlet Başkanı İslam KERİMOV'un Kaleminden: "Yenilmez Güç Yüksek Maneviyat" İsimli Eser Üzerine <i>The Book Named "Yenilmez Güç Yüksek Maneviyat", Written by Islam Kerimov, The Former President of Uzbekistan</i> Arş. Gör. Tuğçe DAŞÖZ	102
Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin Faaliyetleri <i>Annual Activities of Asian Studies Application and Research Center</i> Abdullah CİNKARA	106

SUNUŞ

Gazi Üniversitesi bünyesinde Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırmaları Merkezi olarak faaliyet gösteren merkezimiz, Yükseköğretim Yürütme Kurulu toplantısında 2547 sayılı Kanun'un 2880 sayılı kanun'la değişik 7/d-2 maddesi uyarınca 7141 Sayılı Yükseköğretim Kanunu İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun 183 Numaralı Ek Maddesi ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağılı olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Elinizdeki bu sayımızda yayın politikamıza binaen Orta Asya'nın parlayan yıldızı Özbekistan ile ilgili makalelere ve tanıtım yazılarına ağırlık verdik. Bu vesile ile "Buhara Yahudileri" adlı özgün makalesi ile katkı sunan Prof. Dr. Durmuş ARIK ile "Özbek Diasporası" adlı makalesiyle bizi destekleyen Prof. Dr. Orhan KAVUNCU'ya, değerli hocalarımız Azadbek KARAMATOV, Guzel SADYKOVA, T KUZİYEV'e, Shahina İSKANDAR'a ve Tuğçe DAŞÖZ'e teşekkür ederiz. Özbekistan dosyası dışında Asya'nın kanayan yarısı Arakan'daki soykırımla ilgili olarak Prof. Dr. Varis ÇAKAN tarafından kaleme alınan "Rohingya Müslümanları ve Arakan Soykırımı" adlı makalesi ile genç araştırmacı Taner ULUS tarafından kaleme alınan "Doğu Türkistan'da Yakup Beg Hâkimiyeti: Dış İlişkiler, Ordu Ve Askeri Yenilikler" adlı makaleler yer almaktadır.

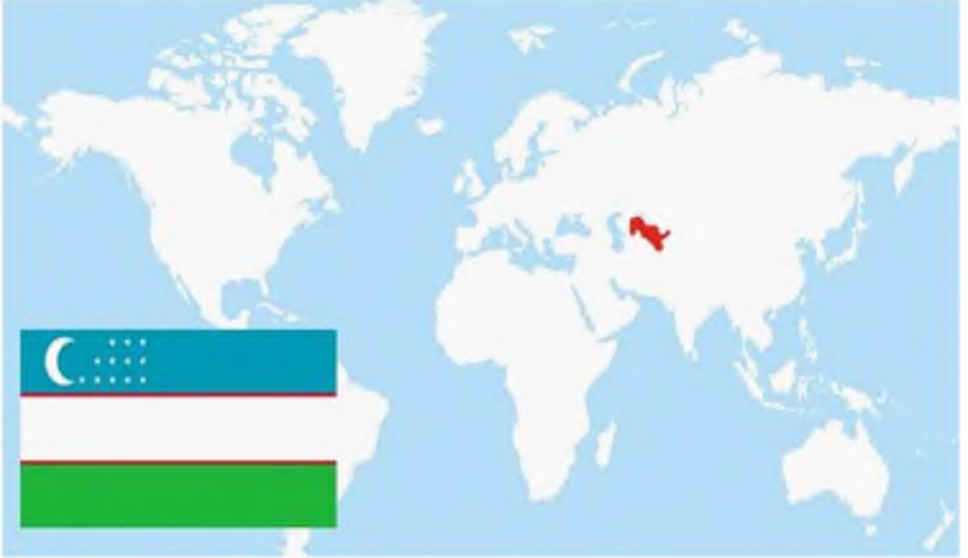
Yazıları ile bizi destekleyen kıymetli hocalarımıza ve geleceğin bilim adamları olan genç araştırmacı arkadaşlarımıza, bu sayının siz değerli okurlarımızla buluşmasına, değerli katkılarda bulunan kıymetli Prof. Dr. Fatma AÇIK'a, ve hakemlerimize şükranlarımızı sunuyoruz.

Editörler Kurulu

ÜLKE TANITIMI *COUNTRY PRESENTATION*

ORTA ASYA'NIN İNCİSİ ÖZBEKİSTAN

Hazırlayan: Fatma AÇIK*

Özbekistan adı da 1313-1340'ta Altunordu Devleti'nin başına geçen Özbek Han'dan gelmektedir. Daha sonraları bu kelime belli bir Türk topluluğunun adı olarak kullanılmıştır. Cengiz Han soyundan gelen Ebulhayr Han'ın torunu Şeybanî Han 1500 yılında Semerkand'ı alarak Türkistan'da büyük bir güç oluşturmuştur. Daha sonra Şeybanî Devleti, hanedana uzaktan akraba olan Astrahanîlerin eline geçmiştir. Nadir Şah'ın 1740'ta Buhara ve Hive'yi mağlup etmesinden sonra, bir süre için, Harezm ve Astrahanî toprakları İranlıların eline geçmiştir. Batı Türkistan'da 18. yüzyılda üç hanlık bulunuyordu; Buhara, Hive ve Hokand hanlıkları. 19. yüzyıla gelindiğinde Batı Türkistan güneydeki İngilizler ile Ruslar arasında bir rekabet sahası olmuştur. İngilizlerin güneyden Türkistan'ı yağmalamalarından endişelenen Ruslar 1839'da Hive'yi ele geçirmek niyetiyle harekete geçmişlerse de başarı sağlayamamışlardır.

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi fatmaacik1@gazi.edu.tr

Ruslar, 1853'te Akmesit Kalesi'ni, 1860 senesinde Bişkek ve Tokmak şehirlerini, 1864'te ise Türkistan, Çimkent, Evliya-Ata şehirlerini ele geçirmişlerdir. Türkistan'ın en büyük şehirlerinden biri olan Taşkent şehrinin 1865'te Ruslar tarafından zapt edilmesiyle Rus ilerlemesi hız kazanmıştır. 1868'de Türkistan'ın diğer büyük şehri Semerkant da Rusların eline geçer. Bunun üzerine, Buhara Hânı Rus himayesini kabul etmek, Hokand Hanı da Ruslarla bir anlaşma yapmak zorunda kalır (1868). Böylece, görünüşte bağımsız olmakla birlikte, Hokand Hanlığı da Rus nüfuzu altına girer. Sekiz sene sonra (1876) çıkan karışıklığı bahane ederek Ruslar Hokand'ı da tamamen işgal edecek ve yerine Fergana eyaletini kuracaklardır. Geriye Hive Hanlığı kalmıştır. Rus komutan Kaufmann 1873'te buraya doğru harekete geçer ve kısa süren bir direnişten sonra Hive şehrini de ele geçirir (1873). 1880-1881 senelerinde Göktepe'ye karşı saldırıya geçen Ruslar, epey kayıp verdikten sonra başarılı olur. Kısa bir süre sonra Aşkabad ve Merv şehirleri de Rusların eline geçti. 1917'de Taşkent'te Sovyet idaresinin kurulmasının ardından Buhara ve Hive Hanı 1920'de tahttan indirildi. Rusların Türkistan'ı cumhuriyetlere bölme uygulamasıyla, 27 Ekim 1924'te Özbekistan SSC kuruldu. Türk cumhuriyetlerinin kurulmasından önce, etnik ve dile dayalı devlet kavramı yoktu. Siyasi oluşumlar bir hanedana ve dine bağlılık üzerine kurulmuştu. Etnik yapılanmalar, daha sonra, siyasi amaçlarla ortaya çıkarılan yapılar olup Sovyet kuramcılar tarafından yaratılmıştır.

Özbekistan'da Kongrat, Nagman, Mangit, Toyaklı, Savay, Barın, Üç Urug, Burgut, Arlat, Kanglı, Baştaş, Karakalpak gibi boylardan oluşan bağımsız Özbekistan'ın 447.400 km²'lik bir yüzölçümü bulunmaktadır. Başkenti Taşkent'tir; Semerkand, Buhara ve Hive önemli şehirleri arasında yer alır. Surhanderya, Serabat, Karaderya, Zerefşan, Kaşkaderya ve Sah nehirlerinin yanında Aral Gölü'nün de yer aldığı Özbekistan'da yazları sıcak ve kurak kışları soğuk ve karasal iklim hâkimdir. Topraklarının % 46'sı yaylak ve bozkırlardan ve % 41'i de çöl ve diğer arazi tiplerinden oluşan Özbekistan'ın toplam kara alanlarının %3'ü orman ve koruluk, yüzde 10'u ise tarıma elverişlidir. Ekilebilir alanların yaklaşık yüzde 95'i ise sulanabilmektedir. Bu özelliği ile Özbekistan, Orta Asya cumhuriyetleri arasında en iyi sulu tarım yapılabilen ülke konumundadır.

1 Eylül 1991'de bağımsızlığını kazanan Özbekistan'da 12 vilayet, 1 özerk cumhuriyet ve 1 şehir vardır. Bunlar; Andijan Vilayeti, Buhara Vilayeti, Fergana Vilayeti, Jizzak Vilayeti, Harezmi Vilayeti (Urganch), Namangan Vilayeti, Nevai Vilayeti, Kaşkaderya Vilayeti (Qarshi), Karakalpakistan (Nukus), Semerkand Vilayeti, Sirderya Vilayeti (Gülistan), Surhanderya Vilayeti (Termiz), Taşkent Şehri ile Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti ve Taşkent şehridir.

Nüfus büyüklüğü açısından BDT ülkeleri arasında Rusya ve Ukrayna'nın ardından üçüncü sırada, Orta Asya ülkeleri arasında birinci durumda olan ülkede 31 milyon 575 bin (2016) nüfusun % 80'i Özbek, %2.6 Rus ve %17,4 diğerleridir. Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 165.000 km²' nüfusu yaklaşık 1.200.000'dir. Bu nüfusun 400.000'i Karakalpak, 400.000'i Özbek ve 300.000'i Kazaktır. Nüfus yoğunluğu km² başına 62 kişi olup nüfusun % 36,1'i kent merkezlerinde, % 63,9'u ise kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Kırsal bölgelerdeki nüfusun ¾'ünü Özbekler teşkil etmektedir. Genç bir nüfusa sahip olan Özbekistan'da nüfusun % 56'sı 25,

% 34'ü 15 yaşın altındadır. Ekonomik faaliyetlerde bulunan nüfusun % 56,7'sini erkekler, % 43,3'ünü kadınlar oluşturmaktadır.

Özbekistan'da 14 Ocak Vatan Himayecileri Günü, 8 Mart Kadınlar Günü, 21 Mart Nevruz Bayramı, 9 Mayıs Zafer Bayramı, 1 Eylül Bağımsızlık Bayramı, 1 Ekim Öğretmenler Günü ve 8 Aralık Anayasa Bayramı olarak kutlanmaktadır.

29 Aralık 1991 yılında yapılan seçimlerde Özbekistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri olan İslam Abduganiyevič Karimov, oyların % 86'sını alarak ülkenin ilk cumhurbaşkanı seçildi. Eski Özbekistan Komünist Partisi Eylül 1991'de adını Demokratik Halk Partisi olarak değiştirmiş ve Özbekistan Yasama Meclisi'nde (Ali Meclis) çoğunluğu elde etmiştir. Demokratik sistemi yerleştirmek için çok partili sisteme geçilmesine inanan İslam Kerimov, alternatif partilerin kurulması için gerekli düzenlemeleri yapmıştır. İlk parlamento seçimleri 1994'te yapılmıştır. Yönetim biçimi cumhuriyettir. Özbekistan Cumhuriyeti AGİK, BM ve diğer uluslararası kuruluşlara üyedir. 1991'den sonra Özbekistan Merkez Bankası kurulmuştur. 1990 yılından 2016 tarihine kadar İslom Abduganiyevich Karimov devlet başkanı olarak görev yapmıştır. Karimov'un Ağustos 2016'da vefatı üzerine 2003 tarihinden beri başbakanlık görevini yürüten Shavkat Mirziyoyev Özbekistan Parlamentosu önce geçici sonra daimi başkan olarak atanmıştır.

Meclis; 120 milletvekilinden oluşmaktadır. Görev süresi beş yıl olan Meclis, bir sonraki Meclis oluşuncaya kadar görevine devam etmektedir. Seçim günü 25 yaşını doldurmuş ve en az beş yıl süreyle Özbekistan'da daimi ikamet eden Özbek vatandaşları milletvekili seçilme hakkına sahiptir. Senato; Bölgesel temsil esasına göre seçilen 100 senatörden oluşur. Karakalpakistan Cokarı Kengesi (Yerel Meclis), 12 vilayet ve Taşkent Şehrine bağlı şehir ve ilçe meclislerine seçilen yerel meclis vekilleri tarafından yapılan ortak toplantılarda, gizli oylama ile 6'şar kişi senatör olarak belirlenmektedir. 16 senatör ise Cumhurbaşkanı tarafından bilim, sanat, edebiyat, ekonomi ve diğer alanlarda önemli konuma sahip, saygın kişiler arasından atanmaktadır. Senato'da bölgesel, siyasi ve diğer esaslara dayalı gruplar oluşturulamaz. Görev süresi beş yıl olup yeni Senato oluşturuluncaya kadar göreve devam eder. Seçim sonuçlarından sonra Başbakan ve Hükümet üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından tespit edilir. Başbakan ve Hükümet üyeleri Ali Meclis'ten güvenoyu almalarını müteakip, Cumhurbaşkanı tarafından onaylandıktan sonra görevlerine başlamaktadır. Bakanlar genellikle Meclis dışından seçilmektedir. Bakanlar Kurulu Başbakan, 6 Başbakan Yardımcısı ve 14 Bakandan oluşmaktadır. Ayrıca her vilayetin ortalama 10-12 adet ilçesi olup, ilçe hâkimleri vilayet hâkimleri tarafından atanmaktadır.

Resmi rakamlara göre yaklaşık 22.900 kişinin işsiz olduğu ve işsizlik oranının %0,1 olduğu belirtilmektedir. Aslında eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında 1990-1996 döneminde sanayi üretiminde reel artış sağlayan tek ülke iken 1996 yılında ithal ikameci politika çerçevesinde döviz ve ithalat kontrolünü benimsemiştir. Özbek Hükümeti tarafından uygulanan bu politika IMF tarafından eleştirilmiş ve sonuç olarak 185 milyon dolarlık standby kredisi dondurulmuştur. Kasım 1996'da kabul edilen "Merkezleştirilmiş Döviz Meblağlarının Tüketim Malları İthalatı İçin Kullanılması Hakkında" 405 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, "konvertibilite" ile

İlgili yeni düzenlemeler getirmiştir. Döviz işlemlerini geliştirerek, merkezleştirilmiş döviz meblağlarını daha verimli şekilde kullanmak ve Özbekistan iç pazarına düşük kaliteli malların girmesini engellemek amacıyla hazırlanan yasa, daha önceki yasalarla özel ve tüzel şahıslara tanınan Sum'u dövize çevirme hakkını sağlayan düzenlemeleri iptal etmiştir. 1996 yılında kurumsal piyasa reformları, milli ekonominin büyümesinde sürükleyici rol oynamaya başlamıştır. Küçük ve orta ölçekli firmaların gelişmesiyle birlikte büyük ölçekli şirketlerin özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. Halen büyük ölçekli şirketlerin hisseleri ihale yöntemiyle satılmaktadır. Mayıs 1998 tarihinde Özbek Hükümeti tarafından kabul edilen "Yabancı Yatırımlar Kanunu" ile ülkeye daha fazla yatırım çekilmesi amaçlanmıştır. Bu kanuna göre yabancı sermayeli şirketlere çeşitli vergi istisnaları ve sermaye malları için gümrük vergisi muafiyeti tanınmıştır. Söz konusu Kanun, 2005 yılında revize edilmiştir. Özbekistan ekonomisini son yıllarda etkileyen en önemli olay, 2009 krizidir. Krizden diğer ülkelere nazaran Özbekistan daha az etkilenmiştir. Dışa kapalı merkezîyetçi bir ekonomiye sahip olması özelliği nedeniyle dünyadaki değişimlerden daha geç ve dolaylı etkilenmektedir.

İnşaat, sanayi sektörünün ikinci en büyük alt sektörüdür. Sanayi üretimindeki payı %30, GSYİH'daki payı %8'dir. Yol yapım çalışmaları inşaat sektörü içinde önemli bir yere sahiptir. Söz konusu inşaat faaliyetlerinde hem yabancı hem de yerel firmalar iş yapmaktadır. Yabancı şirketler, gerekli makinelere ve uzmanlığa sahip oldukları için genellikle otoyollar gibi büyük inşaat işlerini üstlenirken, yerel firmalar tali yollar gibi daha küçük çaplı inşaat işlerini üstlenmektedir. İnşaat sektöründeki büyüme finansman teminine ve hükümetin taahhütleri verme hızına bağlı olarak gelişmektedir. Son yıllarda özel sektör için konut sektöründe büyük yatırım imkânları göze çarpmaktadır.

Madencilik Özbekistan'ın enerji ve doğal zenginlik kaynaklarının başında doğal gaz, petrol ve kömür gelmektedir. Ulusal ve uluslararası raporlara göre, Özbekistan'ın potansiyel petrol rezervi 100 milyon ton, doğal gaz rezervi 1.8 trilyon m³, kömür rezervi 5.7 milyar ton ve uranyum rezervi ise 185 bin ton olduğu tahmin edilmektedir. Özbekistan'da üç büyük kömür yatağı vardır. Bunlar, Taşkent vilayetindeki Angren ve Surhenderya'daki Şargun ile Baysun yataklarıdır. Bunların içinde en çok kömür çıkarılan Angren'deki maden yataklarıdır. Özbekistan'ın yıllık kömür üretimi, yaklaşık 4 milyon tonu geçmektedir. 2015 yılında 4.4 milyon ton üretim gerçekleşmiştir. Kömürden daha iyi verim elde etmek için onun gaz ve sıvı yakıt haline getirilmesi önemli bir sorunu teşkil etmektedir. Buna bağlı olarak Angren kömür ocağında yeraltı gaz işleme istasyonu kurulmuştur. İstasyonda, yılda 60 milyar m³'e varan gaz üretimi yapılmaktadır. Petrol, Kaşkaderya, Surhenderya ve Fergana vilayetlerinde çıkarılmaktadır.

Genel Durum Özbekistan'ın Yıllar İtibarı ile Dış Ticaretinin Görünümü (Bin Dolar)

	2012	2013	2014	2015	2016
İhracat	6.324.786	8.212.771	7.135.553	6.126.325	3.763.831
İthalat	10.945.791	12.865.905	13.558.758	10.232.946	2.783.928

Kaynak: Trademap (2016 verileri)

Ülkenin 2014 yılı Gayri Safi Yurt İçi Hasılasında % 8.1 oranında büyüme kaydedilmiştir. Hızlı ekonomik büyüme olmasına rağmen kişi başına düşen gelir oldukça azdır. Ülke zengin kaynaklara sahip olmasına rağmen halkın büyük kısmı düşük gelirli sınıfı oluşturmaktadır.

Ülkenin ihracat kalemlerini; enerji ürünleri, pamuk ve pamuk lifi, demir ve demir dışı madenler, makine ve aletler, gıda ürünleri, kimya ürünleri, plastik ve plastikten yapılan ürünler oluşturmaktadır. İthalat kalemleri ise, ülke gruplarına göre farklılık göstermektedir. BDT ülkelerinden daha çok makine ve aletler, plastik ve kimyasal ürünler, demir ve demir dışı metaller, gıda ve enerji ürünleri ithali yapılmaktadır. BDT dışı ülkelerden yapılan ithalatın ise yarından fazlasını makina ve aletler oluşturmakta olup, plastik ve kimyasal ürünler, hizmetler ve gıda ürünleri diğer önemli ithal kalemlerini oluşturmaktadır.

Özbekistan'da tarım önemli bir sektör olup, başta pamuk, buğday ekimi, meyve ve sebze üretiminin yanında ipekçilikle de uğraşmaktadır. Tarımsal üretimin % 59'u bitkisel üretimden, % 41'i ise hayvancılıktan oluşmaktadır. Pamuk tarımsal üretimin yaklaşık %40'ını teşkil etmektedir. Uluslararası Pamuk İstişare Komitesi (ICAC) ve ABD Tarım Bakanlığı verilerine göre, Çin, Hindistan, ABD, Pakistan ve Brezilya'dan sonra dünyadaki altıncı büyük pamuk üreticisidir. Devlet İstatistik Komitesi verilerine göre, 2015 yılında 35.040 milyon dolar değerinde sanayi üretimi de gerçekleştirilmiştir.

Özbekistan'da yurtiçi ve yurtdışı yük taşımacılığı genellikle karayolu vasıtası ile yapılmaktadır. 2015 yılı içerisinde bir önceki yıla nazaran % 5.1'lik artışla 1.534,0 milyon ton yük taşımacılığı yapılmıştır. Bunun 1.398,5 milyon tonu karayolu, 67,7 milyon tonu demiryolları, 67,8 milyon tonu boru hattı, geri kalan kısmı da havayolları ile gerçekleştirilmiştir. Özbekistan'da 2015 yılında toplam 20,2 milyon kişi demiryolu, 2,2 milyon kişinin de havayolu ile seyahat ettiği istatistiklere yansımaktadır.

1993 yılında başlatılan Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru Programının (TRACECA) halen ülkemiz ve Özbekistan'ın yanı sıra, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Romanya, Tacikistan, Türkmenistan ve Ukrayna olmak üzere 13 üyesi bulunmaktadır. Özbekistan, Programa aktif şekilde katılmaktadır. Öte yandan, Özbekistan'da DHL, FedEx, UPS, Aramex, ASE Express gibi uluslararası kargo şirketleri, iletişim sektöründe UMS, Beeline, Ucell, Uzmobil gibi mobil operatörler faaliyet göstermektedir.

Yeni Türk cumhuriyetleri içinde tarihi eser bakımından en zengin ülke kuşkusuz Özbekistan'dır. İlk akla gelen tarihi zenginlikleri şunlardır: Semerkant: Timur Türbesi, Reğistan Meydanı, Ulugbey Medresesi, Şahı Zinde (Hz. Abasın oğlu Husam) Külliyesi, İmam Buhari Türbesi ve İmam Maturidi'nin kabri; Kaşkadya: Ak Saray, Gök Kumbez Camisi, Çarsu Çarşısı, Buhara: İsmail Samani Türbesi, Kelan Camii ve Minaresi, Ulugbey, Kukeltaş ve Cehar-Minar camileri, Miri Arap Medresesi; Namangan: Molla Kırgız Medresesi, Ata Velihantura Camisi, Hoca Emin Makberesi, Molla Bazar Ahun Türbesi, Sırlı Mescit, Cuma Mescidi, Gay İbnazar Medresesi; Hive: İçan Kale ve Dışan Kale ve bu kaleleri oluşturan diğer yapılar. Özbek Turizm Milli Kurumu verilerine göre, 2015 yılı itibarıyla, ülke genelinde

477'den fazla otelin hizmet verdiği, seyahat acentesi sayısının 559'a ulaştığı, ülkeyi ziyaret eden yabancı turist sayısının 2 milyonu geçtiği belirtilmektedir. Ülkenin uluslararası temaslarının artmasına paralel olarak turizm sektöründeki yatırımlar önem kazanmaktadır. Özbekistan turizm sektörü 2014 yılında 162 milyon dolarlık gelire ulaşmıştır. Büyük potansiyele karşın Özbekistan'a beklenen sayıda turist gelmemesinin başlıca nedenleri arasında, vize uygulamaları, uçuş sayısının yetersiz olması ve ulaşım maliyetlerinin diğer ülkelere nispetle yüksek olması ve seyahat imkânlarının yeterli düzeyde olmayışı sayılabilir.

SSCB'nin çöküşünün ardından bağımsızlığını elde eden Türk Cumhuriyetlerinde önemli bir unsur ön plana çıkmıştı: Türk-İslam kimliği. Bu belirgin özellik özellikle Özbekistan'da yoğun olarak hissedilmişti. Rusların İslam dinini ve Türklük bilincini unutturmaya çalışmasına rağmen Özbekistan'daki Müslüman-Türk soydaşlarımız milli benliklerini muhafaza etmesini bilmişlerdir. Türk devletleri ile Türkiye arasında hem din, hem dil, hem kültür, hem de tarihi açıdan çok güçlü bağlar bulunmaktadır. Ancak bu bağların daha da sağlamlaştırılıp, bölgede güçlü bir Türk Birliği oluşturulmasının önünde çok önemli engeller çıkmaktadır. Bu engellerin en önemlilerinden biri ise bölgede kaybettiği siyasi ve ekonomik hegemonyasını tekrar kazanmak isteyen Rusya'dır.

Özbekler arasında yüksek tahsil yaygındır. Okuma-yazma meselesi çözülmüştür. Özbekistan'da ilköğretim önce 5 yıl, daha sonra da 7 yıla çıkarılmıştır. Ancak yeniden yapılan düzenleme ile ilköğretim 8 yıla, ortaokul ise 11 yıla çıkarılmıştır. Geçmişte ilk ve orta öğrenimde Özbek Türkçesi, yükseköğretimde Rusça kullanılmıştır. 1977 yılından beri resmi dil olarak kullanılan Özbek Türkçesi'nin gücü ve önemi bağımsızlık sonrasında daha da artmıştır.

Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde Özbekistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuş, 4 Mart 1992 tarihinde ise iki ülke arasında diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir. İlişkilerin hukuki temelini oluşturmak amacıyla bu ülke ile 90'ın üzerinde ikili anlaşma ve protokol imzalanmış, karşılıklı çok sayıda üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir.

Türkiye, kardeş Özbek halkıyla arasındaki ilişkilerin her alanda gelişmesine büyük önem vermekte ve ilişkilerdeki mevcut durgunluğun aşılması yönünde gayret göstermektedir. Özbekistan, tarihi ve kültürel birikimi, stratejik konumu, doğal kaynakları ve Orta Asya nüfusunun yarısını oluşturan yaklaşık 30 milyonluk nüfusu ile bölgesel barış ve istikrar için önemli bir konumda bulunmaktadır.

2012 yılında Özbekistan ile dış ticaret hacmimiz, 450 milyon Doları ihracatımız, 813 milyon Doları ithalatımız olmak üzere 1,263 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Ancak ilişkilerdeki mevcut durgunluğun aşılmasıyla, ekonomik, ticari, yatırım, turizm, eğitim ve kültürel alandaki ilişkilerimizin gerçek potansiyelini açığa çıkaracak şekilde gelişmesi kolaylaşabilecektir. Öte yandan, Türk şirketlerinin Özbekistan'daki yatırım tutarı 1 milyar Dolar'ı aşmıştır. Türk şirketlerince Özbekistan'da üstlenilen müteahhitlik hizmetlerinin tutarı ise 2 milyar Dolar'a yaklaşmaktadır.

Özbekistan'da Türk sermayeli 579 firma ve 84 adet firma temsilciliğiyle, toplam 663 firma faaliyette bulunmaktadır. Ülkemiz, Özbekistan'da Rusya'dan sonra en fazla yabancı sermayeli firmaya sahip ikinci ülke konumundadır.

Kaynaklar

<http://www.navoi-fiez.com>

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_Map

<https://data.worldbank.org/country/uzbekistan>

<http://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan>

<https://www.deik.org.tr/uploads/ozbekistan-ulke-bulteni.pdf>